

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ
Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΝΤΑΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΓΥΜΝΑΣΙΟ)

Έργο: «Ενταξη παιδιών παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο - για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο)»

Επιμορφωτικό Σεμινάριο

«Διαπολιτισμική αγωγή και κοινωνική αλληλεπίδραση στο σχολείο»

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

**ΜΟΥΔΑΝΙΑ, 1, 8 ΚΑΙ 12 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2007
Τ.Ε.Ε. ΝΕΩΝ ΜΟΥΔΑΝΙΩΝ**

«Στρατηγικές για τη διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας στο σχολείο»

Δημήτρης Μαυροσκούφης

Αναπληρωτής καθηγητής Α.Π.Θ.

dmavrosk@edlit.auth.gr

Αν και όρος «πολυπολιτισμικότητα» επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες λόγω και των πολιτικών χαρακτηριστικών του, εδώ χρησιμοποιείται κυρίως ως πλαίσιο αναφοράς σ' ένα σύστημα πεποιθήσεων και συμπεριφορών που σέβεται την παρουσία όλων των διαφορετικών ομάδων στην κοινωνία και, ειδικότερα, στο σχολείο, καθώς και τις παραδοχές και τις αξίες των κοινωνικο-πολιτισμικών διαφορών τους. Επίσης, το σύστημα αυτό ενσωματώνει τη συνεισφορά των διαφορετικών ομάδων μέσω ενός συμμετοχικού πολιτισμικού και μαθησιακού περιβάλλοντος, το οποίο προσφέρει σε όλους ευκαιρίες για ανάπτυξη.

Βέβαια, ένα τόσο σημαντικό ζήτημα για τις σύγχρονες κοινωνίες, με διαστάσεις εθνικές και παγκόσμιες, δε μπορεί να αφηθεί αποκλειστικά στο σχολείο. Ωστόσο, αυτό, στο βαθμό που συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση αξιών και στάσεων, πρέπει και μπορεί, με τη στήριξη φυσικά της πολιτείας, να παίζει πρωτεύοντα ρόλο στη διαχείριση των διαφορών, ώστε η πολυπολιτισμικότητα να αποτελέσει μια εξελικτική και μετασχηματιστική διαδικασία, που θα απελευθερώσει τα ταλέντα και τις ικανότητες που φέρνει μαζί του ο διαφορετικός πληθυσμός, και θα εμπλουτίσει την επικοινωνία μεταξύ των πολιτισμών.

Προς την κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαία η ολιστική προσέγγιση της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας προσέγγισης θεωρούνται σημαντικές βασικές οδηγίες για το σχεδιασμό διαπολιτισμικής διδασκαλίας και την ενσωμάτωση διαπολιτισμικών περιεχομένων στο curriculum, καθώς και ποικίλες εκπαιδευτικές στρατηγικές και μαθησιακές δραστηριότητες. Ιδιαίτερη έμφαση, πάντως αποδίδεται στη δημιουργία κατάλληλου σχολικού κλίματος, καθώς και στους ρόλους τόσο των διευθυντών και του εκπαιδευτικού προσωπικού των σχολείων όσο και της ευρύτερης κοινότητας.

«Εργαστήριο για την ετερότητα»

Ελένη Χοντολίδου

Επίκουρη Καθηγήτρια Α.Π.Θ.

hodol@edlit.auth.gr

Το εργαστήριο απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς που έχουν ήδη ή θα έχουν στο μέλλον στις τάξεις τους μαθητές και μαθήτριες που η μητρική τους γλώσσα δεν είναι τα ελληνικά και, ενδεχομένως, ο τόπος γέννησής τους δεν είναι η Ελλάδα. Σκοπός του εργαστηρίου είναι η ανάλυση και ερμηνεία της κατασκευής στερεοτύπων για τον ‘άλλο’, καθώς και η συγκρότηση του πολυφωνικού τρόπου πρόσληψης και νοηματοδότησης του –ούτως ή άλλως– πολυφωνικού κόσμου στον οποίον ζούμε. Το εργαστήριο αυτό επιδιώκει να εξετάσει το ζήτημα σε βάθος, ώστε να κατανοήσουν οι εκπαιδευτικοί τους μηχανισμούς εκείνους που γεννούν και γενούν, αναπαρήγαγαν και συνεχίζουν να αναπαράγουν την αναγκαιότητα ύπαρξης του «ξένου», του φόβου, από καταβολής κόσμου μέχρι τις μέρες μας, απέναντι στον διαφορετικό, στον εαυτό μας εντέλει. Στόχος του εργαστηρίου είναι, μέσω των αρχών της πολυ-πολιτισμικής εκπαίδευσης, η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών στο ζήτημα του «ξένου», μέσω της ανάδειξης και της υπογράμμισης της πολυφωνίας στην κοινωνία, πολυφωνίας πολύ διαφορετικής από τη μονοφωνία των επίσημων εθνικών λόγων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ για την ετερότητα

1. Παιδαγωγική και διδακτικές μέθοδοι-ζητήματα Παιδαγωγικής

1.1 Μεθόδευση της διδασκαλίας

Εταιρεία για την Ανάπτυξη και τη Δημιουργική Απασχόληση των παιδιών (2004). *Μαζί.*

Παιδαγωγοί και γονείς στο διαπολιτισμικό σχολείο. Αθήνα: Gutenberg.

Σούλης, Σπυρίδων (2002). *Παιδαγωγική της ένταξης: από το «σχολείο του διαχωρισμού» σε ένα «σχολείο για όλους».* Αθήνα: τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Vandenbroek M. (2004). *Με τη ματιά του Γέτι. Η καλλιέργεια του σεβασμού του άλλου στην εκπαίδευση.* Αθήνα: Νήσος.

1.2 Έρευνα δράσης

Wilfred Carr & Stephen Kemmis (1997). *Για μια Κριτική Εκπαιδευτική Θεωρία. Εκπαίδευση, Γνώση και Έρευνα Δράσης/μετ.* Αλεξάνδρα Λαμπράκη-Παγανού, Ευανθία Μηλίγκου, Κώτια Ροδιάδου-Αλμπάνη. Αθήνα: Κώδικας. Οι συγγραφείς είναι πρωτεργάτες του κινήματος της *κριτικής έρευνας δράσης*, ενός παιδαγωγικού κινήματος που αντιλαμβάνεται την εκπαιδευτική έρευνα ως μια μορφή κοινωνικής δράσης.

Κατσαρού, Ελένη & Βασίλης Τσάφος (2002). *Από τη Διδασκαλία στην Έρευνα: η Εκπαιδευτική Έρευνα Δράσης.* Αθήνα: εκδόσεις Σαββάλα.

1.3 Αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών

Λάμνιαν, Κ. (1997). «Η αξιολόγηση του μαθητή: ανάδειξη διαφοροποιημένων σημασιοδοτήσεων της έννοιας», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 26, 7-35.

Σολομών, Ι. (1999). «Μοντέλα και Πρακτικές Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης: Μορφές Κοινωνικού Ελέγχου και Συγκρότηση Παιδαγωγικών Υποκειμένων», auth.gr/virtualschool. Η κριτική αντίληψη για την αξιολόγηση των μαθητών. Στο άρθρο του Λάμνιαν γίνεται μία παρουσίαση των τριών ιστορικών ρευμάτων της Παιδαγωγικής (Εμπειρική, Ερμηνευτική και Κριτική Παιδαγωγική). Ο Σολομών συνδέει τα διαφορετικά μοντέλα και πρακτικές αξιολόγησης με την παράλληλη συγκρότηση της υποκειμενικότητας των μαθητών.

Χιωτάκης, Στέλιος επιμ. (1997). *Η αμφισβήτηση των εξετάσεων και βαθμών στο σχολείο: επιχειρήματα και αντεπιχειρήματα.* Αθήνα: Γρηγόρης. Μια ενδιαφέρουσα συλλογή κειμένων για την αξιολόγηση διαφόρων συγγραφέων που συγκροτούν μια διαφορετική κριτική αντίληψη για την αξιολόγηση από την κρατούσα μιχαβιοριστική.

2. Ταυτότητες/Ετερότητες και εκπαίδευση-Διαπολιτισμική εκπαίδευση

2.1 Θεωρητικά κείμενα

Derrida, Jacques (1992[1983]). *Η τελευταία λέξη του ρατσισμού/μτφρ.* Χ.Γ. Λάζος. Αθήνα: Άγρα.

Wetherell, Margaret επιμ. (2004[1996]). *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα/μτφρ.* Νίκος Μποζατζής. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κωνσταντοπούλου, Χρ. κ.ά. (1999). «*εμείς*» και οι «*άλλοι*»: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Αθήνα: τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός,

- Λέκκας, Παντελής Ε. (1996). *Η Εθνικιστική Ιδεολογία: πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*. Αθήνα: Κατάρτι.
- (2001). *Το παιχνίδι με τον χρόνο: εθνικισμός και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μααλούφ, Αμίν (1999[1998]). *Οι φωνικές ταυτότητες/μτφρ.* Θεόφιλος Τραμπούλης. Αθήνα: Ωκεανίδα
- Μπαλιμπάρ, Ετιέν & Ιμάνουελ Βαλλερστάιν (1991[1988]). *Φυλή-Εθνος-Τάξη: οι διαφορούμενες ταυτότητες/μτφρ.* Άγγελος Ελεφάντης & Ελένη Καλαφάτη. Αθήνα: Πολίτης.
- Όζ, Άμος (2005[2002]). *Κατά του φανατισμού: τρία κείμενα που αντιδρούν στην παγκόσμια ρητορεία*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Στενού, Κατερίνα (1998). *Εικόνες του άλλου: η ετερότητα από τον μύθο στην προκατάληψη/μτφρ.* Σάρα Μπενβένιστε & Μαρία Παπαδήμα. Αθήνα: Εξάντας-Εκδόσεις Unesco. Συνοδεύεται από πλούσιο και ενδιαφέρον εικονιστικό υλικό, το οποίο είναι χρήσιμο για τη διδασκαλία. Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μεγάλα κεφάλαια: Οι μυθολογίες του ξένου, οι μυθολογίες του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας, για μια μυθολογία του ανθρώπινου. Το βιβλίο πέρα από το γεγονός ότι παρουσιάζει από ιστορική, ορθότερα 'μυθολογική' άποψη το φαινόμενο της ξενοφοβίας, αποτελεί και ένα πολύτιμο εργαλείο στην κατανόηση των αισθημάτων ξενοφοβίας. Ενδιαφέρον αποκτά το γεγονός ότι το βιβλίο διανθίζεται από αυθεντικά ιστορικά, θρησκευτικά ή/και λογοτεχνικά κείμενα, υποστηρικτικά των απόψεων της συγγραφέως. Το βιβλίο αυτό πραγματοποιεί με πολύ εξαιρετικό τρόπο την ολοκληρωμένη προσέγγιση (integrated approach) του θέματος του ξένου και της ετερότητας. Η ιστορική –και όχι η λογοτεχνική– χρήση της οπτικής γωνίας είναι πολύ βοηθητική για επανάληψή της από τους μαθητές. Είναι ουσιαστικά μία επανεγγραφή της ιστορίας από τη σκοπιά της ετερότητας.
- Σύγχρονα Θέματα* 54 (1995). «Ταυτότητα-Ετερότητα: ποικίλες προσεγγίσεις».

2.2 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

- Βακαλιός Θανάσης κ.ά. (1997). *Το Πρόβλημα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη. Έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg. Περιλαμβάνει κάποια στοιχεία για τη μειονοτική εκπαίδευση και εντοπίζει προβλήματα που εμποδίζουν την

εφαρμογή μιας διαπολιτισμικής αντίληψης για την εκπαίδευση, όπως την αντιλαμβάνονται οι συγγραφείς.

- Κανακίδου, Ελένη & Βούλα Παπαγιάννη (2003). *Από τον πολίτη του έθνους στον πολίτη του κόσμου/προλεγόμενα*: Κώστας Χρυσafiίδης. Αθήνα: τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Κοιλιάρη, Αγγελική (2005). *Πολυγλωσσία και γλωσσική εκπαίδευση: μία κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Μάρκου, Γ. (1996). *Η πολυ-πολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας: η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-Γ.Γ.Λ.Ε. Μια γενική σκιαγράφηση του πολυ-πολιτισμικού χαρακτήρα της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, των νέων εκπαιδευτικών αναγκών που δημιουργούνται και των αλλαγών που ευαγγελίζεται η διαπολιτισμική εκπαίδευση.
- Ανδρούσου, Α., Ασκούνη, Ν., Δραγώνα, Θ., Λιοναράκη, Σ., Μάγος, Κ. Σκούρτου, Ε. & Α. Φραγκουδάκη (2001). *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*, τόμος Α' και Β', Πάτρα: έκδ. Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.
- Cummins Jim (1999). *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της ετερότητας/μετ.* Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg. Αναζητώντας πώς μπορεί να καταπολεμηθεί η σχολική αποτυχία των πολιτισμικά διαφορετικών και δίγλωσσων μαθητών, ο συγγραφέας αναδεικνύει την καθοριστική σημασία που έχει η σχέση εκπαιδευτικού/μαθητή, χαρακτηρίζοντάς την ως «τον κατεξοχήν χώρο όπου συντελείται η μάθηση».
- Jacquard, A. (1995). *Εγώ και οι Άλλοι: Μια γενετική προσέγγιση*. Αθήνα: Κάτοπτρο. Το μικρό αυτό βιβλίο του γάλλου γενετιστή και νομπελίστα είναι ιδιαίτερα χρήσιμο σε εκπαιδευτικούς, πραγματεύεται με πολύ απλό τρόπο που απευθύνεται στο μεγάλο κοινό το θέμα της ευφυΐας και της σχέσης της με τη σχολική επίδοση.
- Ασκούνη, Νέλλη (1997). «'Μία μακρά πορεία στο χρόνο...': οι Έλληνες και οι άλλοι στα βιβλία της γλώσσας, στο Φραγκουδάκη, Άννα και Θάλεια Δραγώνα (επιμ.) *«Τι είν'η πατρίδα μας;»: εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 442-489.
- Φραγκουδάκη Άννα & Θάλεια Δραγώνα (1997). *«Τι είν'η πατρίδα μας;»: εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

2.3 Ειδικά για τη μουσουλμανική μειονότητα και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

- Ανδρούσου Αλεξάνδρα (2005). *Πώς σε λένε; Διαργασίες μιας επιμορφωτικής παρέμβασης στη μειονοτική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ασημακοπούλου, Φωτεινή & Σεβαστή Χρηστίδου Λιοναράκη (2002). *Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα: Λιβάνης (κυρίως το β' μέρος).
- Ασκούνη, Νέλη (2006). *Η εκπαίδευση της μειονότητας στη Θράκη: από το περιθώριο στην προοπτική της κοινωνικής ένταξης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ζαϊμάκης, Γιάννης & Θεανώ Καλλινικάκη (2004). *Τοπικός χώρος και πολυπολιτισμικότητα: Σάπες, Θράκη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μήλλας, Ηρακλής (2002). *Τι πρέπει και τι δεν πρέπει: οδηγός συμπεριφοράς για καλύτερες ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μπαλτσιώτης Λ. (1997). «Ελληνική διοίκηση και μειονοτική εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη. Αιτιότητες και αντιφάσεις μιας εκπαιδευτικής πολιτικής» στο Κ. Τσιτσελίκης & Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών*. Αθήνα: Κριτική, 315-348. Μια χρήσιμη ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών της ακολουθούμενης τα τελευταία τριάντα χρόνια ελληνικής πολιτικής στον τομέα της μειονοτικής εκπαίδευσης.
- Μπαλτσιώτης Λ. & Κ. Τσιτσελίκης (2001). *Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης. Συλλογή Νομοθεσίας-Σχόλια*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Τρουμπέτα Σ. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης. Το παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων*. Αθήνα: Κριτική. Βασισμένο σε εμπειρική έρευνα, το βιβλίο εξετάζει τις πολύπλοκες διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνεται η ταυτότητα δύο επιμέρους ομάδων της μειονότητας.
- Σύγχρονα Θέματα* 64 (1997). «Εμείς και οι 'άλλοι': η διαχείριση της εθνοπολιτισμικής διαφορετικότητας» (περισσότερο αφορά στη μειονότητα των μουσουλμάνων της Θράκης). Το αφιέρωμα αναφέρεται σε διάφορες πλευρές της εθνοπολιτισμικής ετερότητας στην Ελλάδα, εστιάζει όμως περισσότερο στη μειονότητα των μουσουλμάνων της Θράκης, και ιδιαίτερα στη μειονοτική εκπαίδευση.

Τσιτσελίκης, Κωνσταντίνος & Δημήτρης Χριστόπουλος επιμ. (1997). *Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα: μία συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών/εισαγωγή*. Χρήστος Ροζάκης. Αθήνα: Κριτική.

2.4 Σχολικά εγχειρίδια και ένα παιχνίδι!

Το σχολικό βιβλίο θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικό στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς χρησιμοποιείται πιο συχνά από τα άλλα μέσα διδασκαλίας και για την πλειοψηφία του μαθητικού πληθυσμού αποτελεί τη μοναδική πηγή συστηματικής και «αντικειμενικής» γνώσης. Τα τελευταία χρόνια, μια σειρά ερευνητών με ενδιαφέροντα προσανατολισμένα στην Ιστορία κυρίως αποτόλμησαν συστηματική έρευνα σε ευαίσθητους –όπως χαρακτηρίζονται– εθνικά χώρους όπως αυτός των προκαταλήψεών μας για άλλους λαούς.

Ανδρούσου, Αλεξάνδρα (1996). *Εγώ κι'εσύ εδώ κι'εκεί*. Αθήνα: Γ.Γ. Νέας Γενιάς και Θεμέλιο. Εκπαιδευτικό υλικό σε μορφή παιχνιδιού για την τάξη.

Άχλης, Νίκος (1983). *Οι γειτονικοί μας λαοί, Βούλγαροι και Τούρκοι στα σχολικά βιβλία Ιστορίας Γυμνασίου και Λυκείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης. Το πρώτο ιστορικά κείμενο που εξετάζει την εικόνα του άλλου στα σχολικά βιβλία. Ξεπερασμένη η μέθοδός του (ποσοτική ανάλυση περιεχομένου) αλλά χρήσιμο για την κατανόηση της υποκειμενικής παρουσίας του 'άλλου'.

Derman-Sparks, L. και ομάδα εργασίας A.B.C. (2005). *Καταπολεμώντας τις προκαταλήψεις. Παιδαγωγικά εργαλεία/μτφρ. Α. Χουντουμάδη & Ε.Μόρφη/επιμ. Α. Χουντουμάδη*. Αθήνα: Κέντρο Παιδαγωγικής και Καλλιτεχνικής Επιμόρφωσης «Σχεδία».

Φραγκουδάκη, Άννα (1997). «'Απόγονοι' Ελλήνων 'από τη Μυκηναϊκή εποχή': η ανάλυση των εγχειριδίων Ιστορίας», στο Φραγκουδάκη, Άννα και Θάλεια Δραγώνα (επιμ.) *«Τι είν' η πατρίδα μας;»: εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ. 334-400.

Ασκούνη, Νέλλη (1997). «'Μία μακρά πορεία στο χρόνο...': οι Έλληνες και οι άλλοι στα βιβλία της γλώσσας, στο Φραγκουδάκη, Άννα και Θάλεια Δραγώνα (επιμ.) *«Τι είν' η πατρίδα μας;»: εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σσ. 442-489.

Μελετώντας τα σχολικά εγχειρίδια και τις αντιλήψεις εκπαιδευτικών οι συγγραφείς διερευνούν τα χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας που καλλιεργεί το σημερινό ελληνικό σχολείο.

Μήλλας, Ηρακλής (2001). *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων: σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φιλοσοφική Σχολή Α.Π.Θ. *Σχολικά εγχειρίδια Βαλκανικών χωρών Πρακτικά ημερίδας της Μονάδας Έρευνας Σχολικού Βιβλίου (17 Μαΐου 1994)*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης. Συλλογικός τόμος για πολλά εγχειρίδια. Μέθοδος προσέγγισης συνήθως η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου αλλά και συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής.

2.5 Τα κλειδιά και αντικλειδιά

www.kleidiakaiantikleidia.net

Μαρία Σφυρόερα *Διαθεματική προσέγγιση της γνώσης*

Κώστας Μάγος *Για τη μέθοδο project*

Αναστασία Δημητρίου, Βικτωρία Λαγοπούλου & Βασιλική Νικολάου *Εμφύχωση στην τάξη*

Αλεξάνδρα Ανδρούσου *Κίνητρο στην εκπαίδευση*

Μαρία Σφυρόερα *Η επεξεργασία της εικόνας στη σχολική τάξη*

Έφη Πλεξουσάκη *Πολιτισμός και σχολείο*

Άννα Φραγκουδάκη *Γλώσσα του σπιτιού και γλώσσα του σχολείου*

Άννα Φραγκουδάκη *Η ικανότητα του λόγου και η γλωσσική διδασκαλία*

Μαρία Σφυρόερα *Το λάθος ως εργαλείο μάθησης και διδασκαλίας*

Ελένη Χοντολίδου *Ταυτότητες και λογοτεχνία στο σχολείο*

Ευαγγελία Κούρτη *Η μη λεκτική επικοινωνία στο σχολείο*

Βενετία Αποστολίδου *Ανάγνωση και ετερότητα*

Λάμπρος Μπαλτσιώτης *Γλωσσική ετερότητα στην Ελλάδα*

Παναγιώτης Τσιρίδης *Μουσική στο σχολείο*

Βασίλης Τσελφές *Φυσικές Επιστήμες: Διδασκαλία και Εκπαίδευση*

Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης *Η Μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης*

Έφη Αβδελά *Διδάσκοντας ιστορία*

Άννα Ιορδανίδου & Μαρία Σφυρόερα *Η επικοινωνιακή προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος*

Θάλεια Δραγώνα *Ταυτότητα και εκπαίδευση*

Άννα Κουτσούρη *Δημιουργικές δραστηριότητες και διαδικασίες μάθησης*

Νέλλη Ασκούνη *Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο*

Ελένη Χοντολίδου *Η επανατροφοδότηση των γραπτών κειμένων των μαθητών*

Θάλεια Δραγώνα *Οικογένεια και Σχολείο*

Αναστασία Δημητρίου, Βικτωρία Λαγοπούλου & Τριαντάφυλλος Πετρίδης *«Εμείς»*

και οι «άλλοι»: εμπειρίες εκπαιδευτικών

Μαρία Ζωγραφάκη Κοινωνικό πλαίσιο και διδακτική πράξη

Μαρία Σφυρόερα Διαφοροποιημένη παιδαγωγική

Άννα Φραγκουδάκη Η εθνική ταυτότητα, το έθνος και ο πατριωτισμός

Ελένη Χοντολίδου Διδασκαλία σε ομάδες

Άννα Μανουσοπούλου Επικοινωνία και ταυτότητες σε μια πολύγλωσση οικογένεια

Ελένη Χοντολίδου Διδασκαλία και αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών

Χαράλαμπος Σακονίδης Μαθαίνοντας και διδάσκοντας μαθηματικά

Θάλεια Δραγώνα Στερεότυπα και προκαταλήψεις

Αλεξάνδρα Ανδρούσου & Νέλλη Ασκούνη Ετερογένεια και σχολείο

Αλεξάνδρα Ανδρούσου & Αντώνης Πανούτσος Δημιουργώντας γέφυρες

«Κοινωνικές σχέσεις συμμαθητών και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες»

Κωνσταντίνος Μπίκος

Αναπληρωτής καθηγητής Α.Π.Θ.

bikos@edlit.auth.gr

Επισημαίνεται η δομή και λειτουργία της σχολικής τάξης ως μίας ομάδας συνομηλίκων και τονίζεται η βαρύτητα που έχουν οι κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των συνομηλίκων για την κοινωνική, συναισθηματική και νοητική τους ανάπτυξη. Με αφορμή την παρουσία των παιδιών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες θεματοποιείται το πρόβλημα των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων, που μπορεί να επηρεάζουν τις σχέσεις των συμμαθητών και αναλύεται ειδικότερα η επίδρασή τους στην αντιμετώπιση του διαφορετικού. Για την καλύτερη γνώση των σχέσεων στην τάξη προτείνεται η κοινωνιομετρική μέθοδος, με την οποία ο εκπαιδευτικός μπορεί να αποκομίσει αξιόπιστα και ενδιαφέροντα στοιχεία για την κοινωνική θέση και τις σχέσεις των μαθητών που τους χαρακτηρίζουν πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Αναλύεται η λειτουργία των φιλικών κλικών και παρατίθεται ο προβληματισμός σχετικά με τα αίτια και τις συνέπειες της κοινωνικής απομόνωσης συγκεκριμένων μαθητών. Τέλος προτείνονται εναλλακτικές δυνατότητες παιδαγωγικών χειρισμών για τη βελτίωση της συνοχής της ομάδας της τάξης και για την ατομική βοήθεια σε μαθητές που μειονεκτούν από άποψη κοινωνικών σχέσεων.